" అదీ పోంగొట్టు కోవాలి అని నిజంగా వుందా నీకు ?" అన్నాడు సన్యాసి.

" ఉంది " అన్నాడు గేస్తుడు. " ఇదిగో చూడు " అని సన్యాసి ఆ గేస్తుని కళ్ళు తన కమండలంలోని నీళ్ళతో తుడిచేడు గేస్తుడు అప్పుడు మరో వెలుగు చూస్తూ మరో రొద విన్నాడు.

ఏమిటది యని లోకం అడగొచ్చు. ఆ వెలుగు లోకాన్ని దహించే ఆకలిచిచ్చుది. ఆ రొద నిజమైన పేదవాళ్ళయొక్క " మధూకరమమ్మా !" అనే అర్పు.

తొల్లింటికంటె ఎక్కువగా చలించి పోయినాడు సంప న్నుడు. " ఈ మాయభోగం నాకు వద్దు. వాళ్ళకిచ్చివేయ్ " మన్నాడు. ఆ మాట అతని నోటివెంబడి వచ్చినట్టుగా సన్యాసి తిరోహితుడైనాడు. ఏతద్గృహస్థు యొక్క భాగ్యభోగాలను మాయ నశించింది.

....

సానుభూతి

" రిక్షా " అనగా రెండుచక్రాలబండి ;
చక్రాలనగా వాటంతట అవి దొర్లవు,
లాగాలి, లాగాలి అనగా ఎడ్లూ, గుర్రాలూ లాగవు, మనుష్యులే లాగుతారు. పూర్వం అది చెన్నపట్ణంలోనే తఱచు కనిపించేది; ఇప్పుడు రాజమ్మహేంద్రవరం, కాకినాడ, ఇత్యాది నగరాల్లో కూడా పరిపాటిగా మనదృష్టిని పడుతూవుంది. చాలామంది యీపాటికి దాన్ని చూచేవుంటారు.

లాగేవాడు కటిక నేలను కాళ్ళ పరుగెత్తుతూవున్నా, కూర్చునేవాడు కాళ్లు సాచుకు మెత్తమీద సుఖంగానే

కూర్చుంటాడు. సుఖపడే మానవునకూ కష్టపడే మానవునకూ గల, తారతమ్యం మనకు బాగా బోధపడాలీ అంటే, రిక్షా దృశ్యంకంటె మరోదృశ్యం మన మనస్సు కెక్కించేది దొరకదనే నా అభిప్రాయం.

రిక్షా లాగేవాడు ఎప్పుడూ నాకంటికి వొకే ఆర్థిక దుర్గతిలోనూ, వొకే ఆకారదుస్థితిలోనూ అగపిస్తూ వుంటాడు. గొర్రెతోకలా ఎదుగూ బొదుగూ లేకుండా, గొర్రెమువ్వలా వొంటిది వాయించుకుంటూ నల్లచొక్కా, వాడూ-కాని అందులో కూర్చునే వాళ్లు రకరకాల రంగులతో రకరకాల హంగులతో ఏర్పాటుగా ప్రత్యక్షమయ్యేరు. ఓ నాడోస్వాములవారు, తనకేమీ అక్కర లేదన్న ఆయనకూడా, భూతదయాళుత్వము ముప్పొద్దూ ప్రబోధ చేసే ఆయనకూడా, రిక్షాలో పూడ్చడం చూచాను. మరోనాడు ఓ పృథుశ్రోణి తన శ్రోణికంటె గొప్పగా కనిపించే వేణిలో ఇంతరొట్టా, అన్నిపువ్వులూ పెట్టుకొని ఓ 'బొకే'లా తయారయి రిక్షాలో కెక్కడం సందర్శించాను, ఇంకోనాడు 'ఇతగాడికి కేవలం బూరెలూ గారెలే ఆహారమా' అని అనుకునేటంత బొజ్జగలవాడు రిక్షాలో జేర్లబాటుగా కూర్చోవడం తిలకించాను. మరోఅప్పుడు "ఒకనికి మాత్రమే చోటు" అని వ్రాయబడ్డ రిక్షాలో, ఓ కుటుంబం పిల్లాజెల్లా సమేతంగా వొకళ్ళమీ దొకళ్లు పడుతూ ఉండడం వీక్షించాను.

ఆలా పరికిస్తూ, తలపోసుకుంటూ రాగారాగా, నాహృదయ కోశంలో యీ సమస్య అనగా ఈ రిక్షా సమస్య అన్నది ఎంత పరిక్లిష్ట సమస్యగా పెరిగి పోవాలో అంత పరిక్లిష్టసమస్యగా పెరిగిపోయింది. తుదకు రిక్షాను, రిక్షావాలాను, రిక్షాలో ప్రయాణం చేసేవాళ్ళను చూడ్డమే మానేశాను.

నేను చూడ్డం మానేసేస్తే మాత్రం వారికీ వాటికీ ఏమైనా లోటా? రస్తా ఎప్పట్లాగే గింగురుమ్రోత సాగించుకుంటూ పొడుగైంది యింకా.—

ఊరి చివర "విరామమహల్" అనే ఒకభవనం ఎత్తైన కొండమీద కట్టబడింది వొక్కటి ఉంది. క్షయరోగంచే బాధపడే వాళ్లు ఆ కొండమీది గాలి పీల్చి సుఖపడతారు. ఆలా సుఖపడే వాళ్ళను చూడ్డానికి అప్పటప్పటి డాక్టర్లు, నర్సులు మాత్రమే కాకుండా, రోగులయొక్క బాంధవులూ మిత్రులూ కూడా అసంఖ్యాకంగా వెళ్లుతూ రావడం కద్దు. అయితే ఆ మహల్‌కు దారి చాలా ఎత్తువాటుగా ఉంది. మళీన్నీ దారి కొత్తగా వేయ బడుతూవుంది.

నీలయ్య అనే రిక్షావాలా ఎక్కేస్తూ ఉన్నాడు, తన బలాన్ని అంతనూ ఉపయోగించి, తన బండీని ఆ దారమ్మట.— "విరామమహల్"కు, అయిదుగంటలు దాటితే రోగుల్ని చూడ్డానికి వచ్చే బంధుజనాన్ని రానివ్వరు. ఎవరు చూచినా సాయంకాలం నాలుగైదు ఘంటలనడాన్నే. రిక్షాలో కూర్చున్న వ్యక్తి తన మణికట్టు గడియారంకేసి చూస్తూ "ఒరే నీలిగా! నాలుగున్నర అయిపోయిందిరా!" అని అంటూవున్నాడు. నీలి గాడు "బాబూ! దారి కొత్తగా వేస్తూయున్నారు. అంతా కంకర పఱిచారు. ఇంకా సాపుచేసి ఉండలేదు. మఱీన్నీ ఎగువుకు ఎక్కించడం కదండీ బండి!" అని అంటూ ఏదో రాయి చక్రా నికి అడ్డపడితే బండీ ఆపి కాలితో ఆలా త్రోసివేసి కొన్నవాడై బండికి వొక్క తీవ్రమైన లాగుడిచ్చాడు. బండీ కదల్దు— కూర్చున్న వ్యక్తి దిగడు. బండీ కదల్దు — కూర్చున్నవ్యక్తి

దిగడు. ఓ పగిలిన బొమ్మరాయి నీలయ్య మడంలో గ్రుచ్చుకొని ఎఱ్ఱటి నెత్తురంటుకుని కాలివిదుపున ఊడిపడింది. కడనే కంకర తట్ట మోస్తూయున్న కూలీపెద్దమ్మి ముసిల్ది అరవై అయిదేళ్ళది "బాబా! అర్ని కాస్తంత దిగమని తేలిగ్గా లాక్కుపోరా! పేగులు తెగిపోతాయి. అసలీదార్ని బండెక్కేయ్యడం ఏంట్రా?" అని బండీ వెనక్కి లాగి పట్టింది.

కూర్చున్న ఆసామీ రిక్షాగూటిలోంచి తల యీవలకు తాంబేటి తలకాయలా చాపి "టైమైపోతూయుంది. పోనియ్యి! బండీ వదులు, అని ఆ ముసిల్దాన్ని వోమాటు పరిశీలించాడు. పరిశీలించాడేగాని దిగలే. నీలయ్య, ముసిల్ది యన్నమాటకంటె అయ్యగారు అన్న కాలమానం ముక్క మనస్సున నాటించు కుంటూ, ఆ గడియప్పుడు తనవిద్యుక్తధర్మం, ఎంత బరువైనా ఓపిగ్గా బండీ లాగడమే ప్రధానం యని యనుకొన్నట్టు తీవ్ర తరంగా ముసిల్దాని చెయ్యి బండీనుండి విడివడేటంత తీవ్ర తమంగా లాగాడు. ఏంచేస్తుంది ముసిల్ది? ఏనీలయ్యయొక్క కాలి విదుపున దూరంగా పోయి పడ్డ నెత్తురు చిమ్మ రాతిబెడ్డను గుర్తిస్తూ వొత్తిగిల్లింది.

అయిదింటికి అయిదు నిమిషాలుంది యనగా విరామ మహల్కు, లోవైనం వ్యక్తిని చేర్చి, నీలయ్య తన బాడుగ పావలా చేతిలో పడేసుకుని అలా నిలువునా చెమటూరుతూ ఆరు బయట కొండమీద "సిలూటీ" ఛాయను నిలబడ్డవాడై అవలి వంకను యస్తమిస్తూయున్న సూర్యుణ్ణి తిలకించేడు.

పెద్దమ్మి, దిగులోయను అగి ఆ "సిలూటీ" ఛాయను చూస్తూ, "నాయన, నాతండ్రి యిలా వస్తే ఒకమాటు నాచేతుల్తో

వాని జబ్బలు నిమరాలనివుంది. వాని కాలికి కట్టుకట్టి గాయం మాన్పాలని ఉంది. ఆయన ఎంత కష్టపడి ఉంటాడో ఆ బండిని పైకి లాక్కుపోవడంలో? ఆయన తెక్కలు ముక్కలై యుండాలి." అని ఆలోచించి, పర్యాలోచించి, ఎంతకూ నీలయ్య తిరిగి వచ్చే జాడా జవాబూ కనబడకపోతే నిరాశ హతయై, "అన్నిటికీ భగవంతుడే ఉన్నాడు. అందఱికి ఆ శ్రీమన్నారాయణమూర్తే ఆధారము" అని అనుకుంటూ యింటికి వెళ్ళిపోయింది.

పెద్దమ్మిని యంతక్రితం నీలయ్య ఎఱుగడు. నీలయ్యను పెద్దమ్మి ఎఱుగదు. వాళ్లిద్దరకూ వయస్సులో మూడు నాలుగు దశలు వ్యత్యాసం. అయినప్పటికిన్నీ నీలయ్య కోసం నాడు పెద్దమ్మ పొందిన జాలి వెల్లి అతి ఆర్ధ్రమైంది. ఎఱ్ఱెఱ్ఱగ అంబుధి నీట చొఱబడుతూ క్రుంకిపోయే సూర్యభగవానునికైనా అటు వంటి జాలి పుట్టివుంతదు.

పెద్దమ్మి తన యింటికి నాటి సంజపొద్దు ఎప్పటివేళకు చేరుకున్నదన్నమాటే కాని యింటిపట్టున విశ్రాంతి ఏమిన్నీ అనుభవించలేక పోయింది. ఆమె ముదుకకళ్లల్లో కన్నకొడుకులా నీలయ్య తేలజొచ్చాడు, "ఆర్నెవర్నో అక్కడ దింపేసేసి వెనక్కు వెంటనే చక్కా రాక యింకా ఆ కొండమీదనే ఆలాగ్గా నిలబడిపోయి నాడేం చెప్మా! నాబాబు, నాబుడుత?" అని చెప్పి ఎదో ఎదో ఊహించదొడగింది. ఊహించినకొద్దీ నీలయ్య యొక్క "సిలూటీ" విగ్రహం సాంద్రతరమైన నల్లని రేఖలతో బొగ్గుపుల్లెట్టి గీసినట్టు ప్రత్యక్షమైంది. "ఈపాటికైనా దిగుతూ ఉండడూ ఆ కొండ నాబాబు! నేనీ పాళంగా ఎదూరుగా వెడితే

నాకు దొరకడూ ! నాకు వాని జబ్బులు రాచి వానిని వెంటనే వేదదేర్చాలని ఉంది. వాని కాలికి నూని పూసి గాయం మాన్పాలనివుంది. ఎలాగు ?" అని సంస్మరించింది.

" ఆ కొండమీద నీళ్లు దొరకవు అతనికి. ఆ కొండ మీద అన్నం దొరకదు అతనికి. ఓవేళ దొరకినా అక్కడ తిననివ్వరు. తినకూడదు. అక్కడ నీళ్లు తాగినా అక్కడ అన్నంతిన్నా ఇతరులకు క్షయ వస్తుంది అని అంటారు. నాయన అలసి అలసి కత్తిరిపడతాడేమో ? వెంటనే దిగివచ్చినాడు కాదేం ?" అని మిక్కిలి వితర్కించింది. తాను వండుకున్న వణ్ణం తాను తిన కుండానే మూటకట్టి, ఆ అన్నం మూటకు వొకముంతతో చల్లటి నీళ్లు జతచేసి, చీకటిలో రేత్రి 9 గంటలప్పుడు బయలుదేరింది పెద్దమ్మి—అదో వెట్టిగా—నీలయ్యను కలుసుకుని అతణ్ణి ఆదరిద్దామనే దివ్య సంకల్పంతో.

* * * * *

ప్రపంచం ఆ వేళను అంధకారంగా మారివుంది. అసర సంజలో కనవచ్చే అయోమయపు దృష్టికూడా ఆనడంలేదు. రస్తామీదవున్న చెట్లల్లోంచి చుక్కలక్కడక్కడ తొంగి చూస్తూ వున్నాయి. ఎక్కడనుంచి నీలయ్యయొక్క సిలూటీ విగ్రహం ఇతఃపూర్వం కనుగొన్నాదో పెద్దమ్మి, అక్కణ్ణుంచికూడా రేత్రి ప్రయాణంలో ఎంత తేరిపారి చూచినా ఎవరూ కనిపించడం లేదు. కొండమీద లేదేమో నీలయ్య అని యనుకోవడానికి దారిలో ఎక్కడా పెద్దమ్మికి అతడు ఎదురుకాలేదు. పెద్దమ్మి ఆలాగ్గేనే ముందు చూపుని—" నీలయ్య పాపం ! కొండమీద కెక్కి అక్కడనుంచి దిగలేక ఆగిపోయివుంటాడు. అన్నం

తినివుండడు. నీళ్లు తాగివుండడు. పాపం!" అని మిక్కిలి దయామయురాలై పోతూవుంది. కొండెక్కుతూవుంది. కొండెక్కుతూవుందంటే ఏదార్ని? ఏదారినైతే నీలయ్య రిక్షాను ఆ పగలు లాక్కుపోయినాడో ఆ దారినే కొండెక్కుతూవుంది. ఎక్కింది కొండ!

రిక్షాకాడి నేలమీద మోపి కాడి ఆవరణ మధ్యను నీలయ్య పండుకుని లోలో ఆలోచిస్తూవున్నట్టు ఆకాశం కేసి చూస్తూయున్నాడు. పెద్దమ్మి అడుగుల చప్పుడు విన్నాడు. ప్రక్కకు తిరిగి "ఎవరువారు?" అన్నాడు. "ఏమిరా! బాబా! ఇంకా ఇక్కడే ఉన్నావు? నేను పెద్దమ్మిని." అంది ముసిల్ది తన పేరు ఈరేడు లోకాలకూ తేట తెల్లమన్నట్టు. నీలయ్య "పెద్దమ్మి అంటే మద్దాన్నం నన్నూ నా రిక్షానూ చూచి జాలి పడ్డదానివేనా? ఆ ముసిల్దానివేనా? ఇలా వచ్చావెందుకే చీకట్లో?" అన్నాడు. పెద్దమ్మి "నీ జబ్బ లొత్తి నిన్ను నేద దేరుద్దామని."—లేచి కూర్చున్నాడు నీలయ్య. "ఆఁ పెద్దమ్మీ! ఆఁ!—నా జబ్బ లొత్తి నన్ను నేదదేరుద్దామనే! ఆఁ. తల్లీ! పెద్దమ్మీ! నీవు రోజల్లా మోసినవి రాళ్ళా పువ్వులా? అని తర్కించుకుంటూ ఉండాను యిలా పండుకొని నక్షత్రాలవంక చూస్తూ, నక్షత్రా లుట్టకముందు ఆలా నిలబడి సూర్యాస్తమానం గంటూ—"

"నే మోసినవి రాళ్ళే. రేపు మోయబోయీవికూడా రాళ్లే. నా తండ్రి! వాటిజోలి నీ కెందుకు? ఇవిగో నీకోసం మంచినీళ్ళు తెచ్చాను. ఇదిగో నీకోసం అన్నం పట్టుకొచ్చాను. ఆలా దిగి నాతో రా! అక్కడ బావి వుంది. ఆ బావిదగ్గఱ

కూర్చొని భోంచేదుగాని. రా! నా తండ్రీ." అంది పెద్దమ్మి. "కావు నీవు మోసేవి రాళ్లు కావు. రోజాపువ్వులు. నమ్మి నామాట నమ్మి పెద్దమ్మి!" అంటూ పెద్దమ్మి తీసిన దార్నే దిగువాయి బావిదగ్గఱకు వెళ్ళాడు నీలయ్య.

నీలయ్య అన్నం తింటూయున్నాడు చుక్క వెలుగులో. నీలయ్య మంచినీళ్లు తాగుతున్నాడు చుక్కవెలుగులో. ముద్ద ముద్దకూ పెద్దమ్మి వాని ముఖం చూస్తూ "నాయనా! మతో కవళం తిను. మొగమోట పడకు. నేను నీ తల్లిని యనుకో. తప్పులే. తిను." అంటూ నీలయ్యను ఆ అన్నం. తాను తెచ్చిన అన్నం అంతా తినేటట్టు బుజ్జగించింది. ముంతెడు మంచినీళ్లా దాహం తీర త్రాగేటట్టు చేసింది. "నీ మడమ ఎలావుంది నాతండ్రీ!" అని అడిగింది. "నా మడమేమిటి?" అన్నాడు నీలయ్య. "నీ మడమలో రాయి గుచ్చుకోలే యీ సంజపొద్దు? అది నీవు విదపలే? విదపడంలో నీ నెత్తురు ఆ రాతి కంటుకు ఆ రాయి ఎఱ్ఱబారలే? తలుచుకుంటే నా వొళ్లు ఇప్పుడు కంపర మెత్తుతూ వుంది బాబా!" అంది పెద్దమ్మి. "నిజంగా! పెద్దమ్మి! నిజంగా!" అన్నాడు నీలయ్య. "అబద్దమాడతానా బాబూ! వేగుచుక్క వెలుగులో సూద్దువుగాని. ఆ రాయి నలిగి, నలికావడానికి వీల్లేదు. పక్కగా పడివుంది." అంది పెద్దమ్మి.

నీలయ్య తన మడమలు చూసుకున్నాడు. అందులో ఎడం మడమ ఆ మాత్రం మేఱ పెచ్చూడినట్టుంది. "అయితే అయివుంటుంది తల్లీ! దాన్ని చూచేదేమిటి తిరిగి? దాన్ని తిరిగి నాకు చూపెట్టేదేమిటి? తల్లీ! నే వెళ్ళి వస్తాను. తెల్లాటి పాటు పడితేగాని పొట్టగడవదు" అన్నాడు. అంటూ నీలయ్య తన దారిని వెళ్ళిపోయినాడు.

పెద్దమ్మి "వెఱ్ఱి నా కుఱ్ఱడు! రిక్షా లాగుడు వదల్లేదు!" అంటూ వెనక్కి నడచివచ్చి ఆ నెత్తురాయిని పైకెత్తి చూస్తూ "రాయీ! నెత్తురూ! దాన్ని తలపోసికొనే యన్నాడు కమోసు "రోజాపువ్వులు!" అని నా బాబు, యంటూ గిలగిల్లాడింది లోలో గిలగిల్లాడింది.

ఆలా పెద్దమ్మి గిలగిల్లాడుతూనే వుంది: ఱళ్ళున తెల్లాఱింది——

....

జా లా రి వీ రు డు

"వాళ్ళూ మనుష్యులే మనమూ మనుష్యులమే యని తోచినప్పుడు గాని మనుష్య లన్యోన్యం హింసించుకోవడం మాన" రని నా సిద్ధాంతం. ఇది పైకి చాలా సులభమైన సిద్ధాంతం, అందఱూ యనుకునే సిద్ధాంతం క్రిందే కనబడొచ్చుగాక. ఒక్కొక్క మానిసియొక్క యనుభవంలోకి వచ్చేసరి కొక్కొక్కప్పుడు ఆ మానిసి జీవితంకూడా యంతానికి రావచ్చును. అంటే చాలా కాలం పట్టునన్నమాట. ఎలాగు యంతకాలం పడుతుందో లోకానికి బోధపడేందుకు ఇక్కడ నేనీకథలో ఒక జాలారివాని యొక్క ప్రత్యక్షానుభవాన్ని గురించి వ్రాయదలచుకొన్నాను. పాఠకులంతా బహూశ్రద్ధాభక్తులతో చదివి యందలి పరమార్థం గ్రహించాలనికూడా నేనభిలషిస్తూవున్నాను.

పెద్దవాత్తేరువద్ద చిన్నకుప్పం జాలారిపాలెం నాఁబడే దొకటుంది. చాలామంది దాన్ని చూచివుండరు. "లాసెన్సుబే"కి